

Ing. Karel P e z l

Řízení a velení při obraně státu

Ministerstvo obrany a Armáda ČR se nacházejí na prahu nové etapy směřující k dosažení kvalitativně vyšší schopnosti obrany státu v období, kdy se schyluje k významnému kroku upevňování bezpečnosti v Evropě – k rozšíření NATO.

Pokládám za prospěšné zamyslet se nad některými klíčovými otázkami, jejichž řešení a úměrná realizace v širších souvislostech nadrezortního vnímání je předpokladem pro jasné definování budoucnosti bezpečné ČR, tedy cílového stavu, ke kterému směřujeme, a zřetelně naznačit kroky, které ho postupně budou naplňovat.

Jakýmkoliv rozhodnutím musí předcházet ujasnění si takového modelu funkcí, činností a odpovědnosti, které ve svém souhrnu budou představovat zcela konzistentní modelovou vizi nejsložitějšího řešení. V principu jde o propojení řady teoretických otázek s realitou současného a očekávaného stavu a o širší optimalizaci logických kroků, které je nutné přijímat.

Pokusím se v dalším o interpretaci svých představ na jedné z možných modelových situací a na ní popsat základní principy a způsoby obrany, řízení a velení při obraně státu. Bylo by jen prospěšné, aby na podkladě těchto úvah se rozvinula diskuze, ať k celkovému pohledu na tuto problematiku, nebo dala podnět k rozpracování jednotlivých nastíněných řešení s cílem sjednocovat názory na charakteristické rysy takovéto operace.

Jsem přesvědčen, že diskuze může poté být i inspirujícím podnětem pro praktické přístupy při naplňování zásad přípravy obrany státu pro nejrůznější úrovně velení – od ministerstva obrany a generálního štábu až po přípravu vojsk, ale i orgánů státní správy.

PREMISY

① Základní premisou je jasné uvědomění si toho, že předpokladem úspěšné obrany je pevná vůle státu a jeho občanů ubránit hodnoty, které tvoří podstatu jeho existence, rozhodným společným úsilím všech disponibilních sil a prostředků vedoucích k zachování existence státu, k likvidaci všech forem a sil, které ho ohrožují, k zajištění přežití obyvatel při udržení všech podstatných funkcí státu.

Tento úkol musí být stát připraven plnit jak samostatně, tak při aktivní pomoci a podpoře demokratického společenství v souladu se smluvními závazky ať již předem formalizovanými, nebo které vzniknou v průběhu obecně širšího ohrožení.

Taková forma aktivního odporu nezbytně vyžaduje přípravu a provedení rozsáhlých legislativních, strukturálních, vojenských, hospodářských a finančních opatření již v míru vyúsťujících v provázaný plánovací systém, jehož základními složkami jsou:

▲ opatření provedená v složkách ozbrojených sil k efektivnímu vedení operací a k likvidaci různých forem ohrožení,

- ▲ opatření spojená s obranou celého území státu zajišťující přežití obyvatelstva, jeho ochranu, funkčnost státní správy a podporu vojenským operacím,
- ▲ opatření spojená s hospodářskou mobilizací státu a přeměnou jeho mírových funkcí pro potřeby krizového stavu,
- ▲ opatření vytvářející předpoklady pro účinnou pomoc a podporu spojeneckými silami v souladu s předem přijatými oboustrannými závazky, včetně přípravy infrastruktury,
- ▲ vytvoření odolného systému řízení státu a všech jeho složek opírajícího se o účelné a efektivní technické zabezpečení.

② Systém obrany státu musí být konstruován **pro nejnepríznivější situaci** – pro ohrožení vysoké intenzity. Jedině takový způsob umožní zvládnout jakékoliv formy o nižší intenzitě ohrožení tím, že uvádí v činnost jen ta z nezbytných opatření celé škály potenciálních možností odstupňovaného reagování.

③ Včasné ujasnění možností ohrožení a jejich následků musí vést k racionálnímu **vymezení působnosti jednotlivých orgánů** zajišťujících realizaci úkolu v rámci jednotného záměru bezpečnostní a obranné strategie se schopností jejich plnění jak v režimu centrálního řízení rozhodujících aktivit, tak i v režimu decentralizované reakce na místní specifické podmínky.

④ Potřeba plnění jednotlivých rozhodujících úkolů proto vyžaduje předem a plánovitě **vyčlenit příslušné síly a prostředky**, které zajistí jejich realizaci, ať se jedná o lidské zdroje uspořádané do potřebných organizačních struktur, materiálové a technické prostředky, finanční a další zdroje.

⑤ Řízení sil vyžaduje **potřebnou specializaci**, danou jejich konkrétním použitím. Tomu musí být i institucionálně podřízena jejich hierarchie.

Na nejvyšším stupni řízení státu bude **hlavní místo řízení obrany státu** představující politické, vojenské a hospodářské řízení státu, zahrnující v sobě vrcholový politický a výkonný orgán – bezpečnostní radu státu, štábní koordinační prvek – správní část ministerstva obrany, operační skupiny „silových rezortů“ – ministerstva vnitra a zahraničí, ostatních rezortů vlády, Správy hmotných rezerv a dalších centrálních orgánů zabezpečujících funkce infrastruktury a hospodářství státu.

Velení silám AČR uskutečňuje generální štáb AČR, a to velením operačnímu uskupení pozemních vojsk, vzdušným silám, velitelství vojsk územní obrany a logistice v souladu s úkoly a prostředky stanovenými pro něj směrnicí Bezpečnostní rady státu.

⑥ Stát musí prokázat **schopnost narůstání sil**. Toho se dosáhne účelně připravenou a řízenou mobilizací ozbrojených sil, hospodářskou mobilizací, využitím všech záložních zdrojů, politickou, materiálovou a vojenskou podporou a pomocí spojenců.

⑦ Principy a způsoby obrany státu a úkoly z nich vyplývající pro občany a právnické subjekty, veškerá omezení z toho plynoucí musí mít oporu v **branné legislativě**. Mnohostrannost takovýchto opatření, míra jejich závažnosti a dopadu na celkový život státu a jednotlivců musí být předem analyzována a vtělena do norem, o jejichž uvádění do života rozhoduje parlament a v souladu s nimi je realizuje výkonná moc ve specifických podmínkách příslušně definovaného statutu (stav nouze, stav ohrožení, stav války).

PRINCIPY OBRANY STÁTU

■ Schopnost obrany státu je mimořádně odvislá od jeho včasné a věrohodné informovanosti vrcholovými orgány o jakékoliv možné hrozbě. Včasnost informace má poskytnout potřebný čas k rozhodnutí a přijetí nezbytných opatření k paralyzování různých forem ohrožení. Takové informace musí zabezpečit všechny zpravodajské služby (vojenské zpravodajství, Úřad pro zahraniční informace, Bezpečnostní informační služba) na základě centrálního úkolování, koordinovaného řízení, svodně zajištěné analytické činnosti vyúsťující ve zdůvodněné závěry.

Míra věrohodnosti závěrů se podstatně zvyšuje při realizaci konzultačního a výměnného principu spolupráce s obdobnými zpravodajskými službami potenciálních spojenců.

■ **Obrana státu je nedělitelná.** Rozdílné jsou pouze způsoby a síly, jimiž stát uskutečňuje svou obrannou způsobilost. Tento princip vyžaduje centrální hierarchicky uspořádané řízení specificky účelově orientované na hlavní formy realizace:

- odrazení agresora od napadení,
- přežití státu a obyvatelstva v případě napadení agresorem,
- ničení a zničení agrese,
- obnovení narušených funkcí státu,
- stabilizace stavu.

■ **Obrana státu je výslednicí činností všestranně připravených ozbrojených sil** vedoucích boj s agresorem, válečného hospodářství zabezpečujícího a podporujícího jejich činnost a život na území státu, způsobů a forem umožňujících v krizových podmínkách plnit ostatní funkce státu, chránit obyvatelstvo a hmotné statky. To v souhrnu spolu s aktivitami zahraniční politiky vytváří podmínky pro mezinárodní podporu a pomoc k dosažení konečného cíle.

■ **Hlavním principem ozbrojeného boje s agresorem je soustředěné úsilí na jeho ničení na přístupech** současně se zjevným zahájením jeho bojové činnosti proti státu, jeho ničení palbou a manévrem sil v přhraničním sražení, boj s letectvem a jeho druhými sledy, palebnými prostředky, systémem velení a navedení. Při zjištění jeho směru rozhodujícího úderu a při udržení klíčových prostorů pak ničení hlavních sil údery druhého sledu a záloh k splnění první etapy zahajovací operace. Ve všech etapách takovéto operace výrazně ovlivní její úspěšnost schopnost získání a udržení iniciativy aktivním manévrem, izolací sil, zatarasováním, narušením systému velení a funkcí jeho logistiky.

ŘÍZENÍ A VELENÍ – DĚLBA ODPOVĚDNOSTI A PRÁCE

Nejdříve několik pojmů k objasnění problému, jemuž chci v dalším věnovat pozornost.

Stav, v rámci něhož dochází k ohrožení životů a majetku, funkcí státu, nebo kdy je ohrožena suverenity státu agresí, souhrnně nazýváme **krizovým stavem**. Podle rozsahu, míry a rizik z tohoto ohrožení vyplývajících pro stát a obyvatelstvo rozeznáváme tři kategorie krizového stavu:

● **Nouzový stav** – pro ohrožení vyplývající z živelních pohrom, katastrof a rozsáhlých havárií. Tento stav může být vyhlášen jako prostorově omezený, je-li ohrožen život a zdraví občanů, majetkové hodnoty nebo vnitřní pořádek i bezpečnost a pokud danou

skutečnost nelze řešit standardními prostředky. Tento stav, pro rozsah větší než je okres, vyhláší vláda.

● **Stav ohrožení** – pokud charakter ohrožení spočívá v bezprostředním ohrožení svrchovanosti a územní celistvosti státu a demokracie. Takový stav vyhláší parlament.

● **Válečný stav** – kdy došlo k vojenskému napadení státu cizí mocí. O válečném stavu rozhoduje parlament.

Bližší tyto stavy, jejich charakter, povinnosti občanů, právnických osob a státních orgánů, rozsah omezení základních práv a svobod v jejich průběhu stanoví připravovaný ústavní zákon.

Vzhledem k tomu, že jsme si definovali jako nejobtížnější, ale současně i jako nejkomplexnější krizový stav – válečný stav, budeme se v dalším zabývat touto variantou (jejich znázornění je v příloze č. 1).

Ve stavu ohrožení mohou být jednotlivé prvky velení a řízení podle okolností přizpůsobovány v přechodném období s cílem zajištění plynulosti velení a řízení z mírového systému na procesy, formy a instituce válečného stavu.

Stát ve válečném stavu je řízen z **hlavního místa řízení obrany státu (HMŘOS)**. Na tomto místě řízení jsou orgány zabezpečující hlavní výkonné funkce státu. Především je to **prezident republiky a Bezpečnostní rada státu (BRS)**, která v záležitostech bezpečnosti přebírá působnost a odpovědnost vlády. Štáb tohoto místa je zabezpečován operační složkou správních částí ministerstva obrany ve spolupráci s operačními skupinami jednotlivých rezortů a některých centrálních orgánů (např. Správa státních hmotných rezerv) nezbytných pro přijímání a sledování realizace vrcholových rozhodnutí.

HMŘOS na základě v míru připravených a koordinovaných plánů plní pak zejména tyto úkoly:

- řídí a koordinuje činnost zpravodajských služeb k včasnému varování o nebezpečích hrožících státu (režim řízení přechází plynule z mírového systému),
- přijímá rozhodnutí o způsobu a formách paralyzování tohoto nebezpečí ve všech zásadních oblastech – politické, vojenské, ekonomické s cílem včas dosáhnout realizace opatření směřujících k odvrácení přímé agrese v měřítku státu i mezinárodním,
- vydává základní strategické rozhodnutí (směrnici) pro činnost ozbrojených sil a po schválení parlamentem usměrňuje režim života na území státu,
- zajišťuje potřeby ozbrojených sil a obyvatelstva přechodem na válečnou ekonomiku, zajišťuje ostatní funkce státu, přežití obyvatelstva a řeší obnovu narušených funkcí.

Generální štáb AČR velí vojsku AČR z **hlavního místa velení AČR (HMV)** s využitím předem připravených operačních plánů předpokládajících reakci na různé varianty ohrožení.

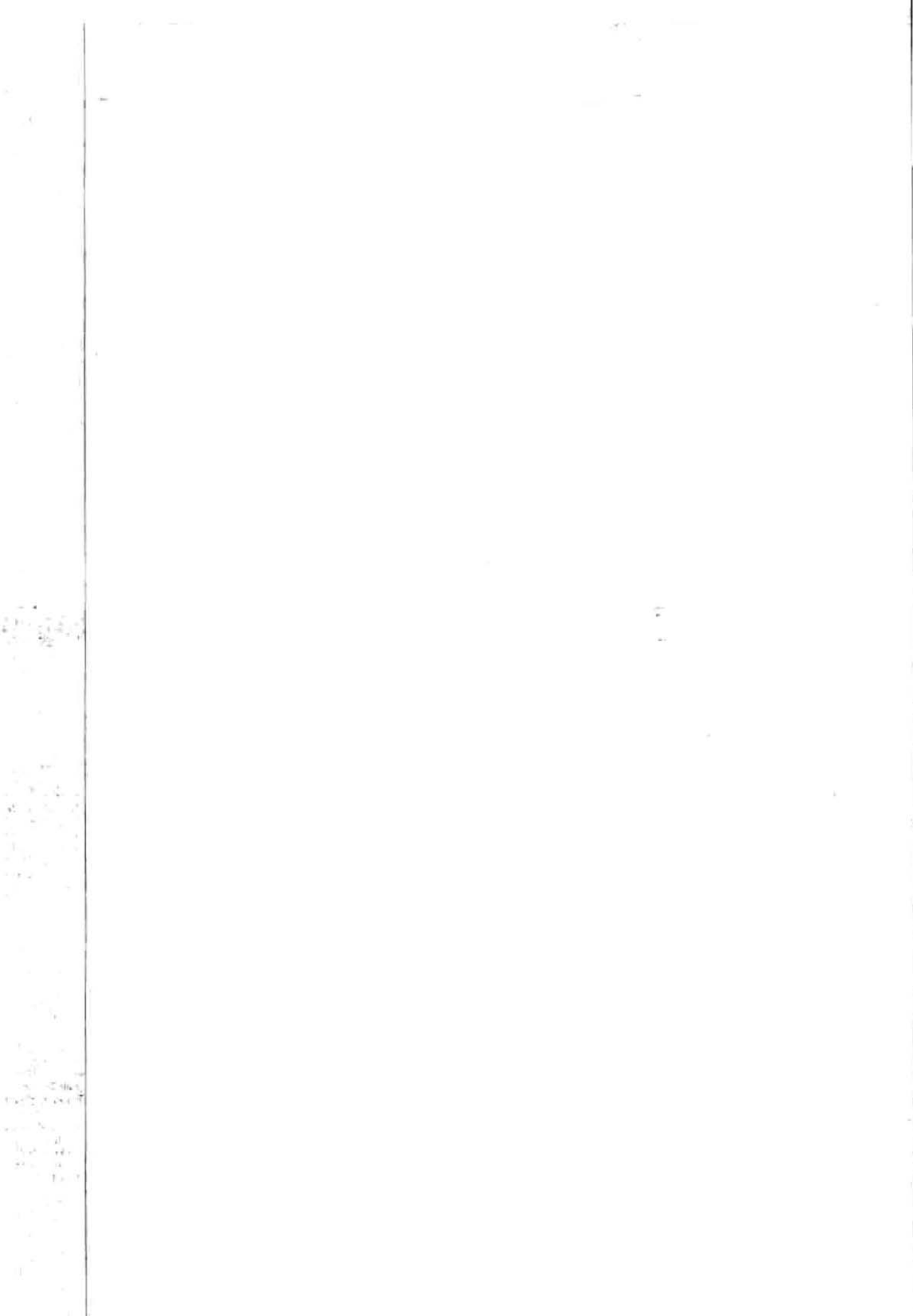
Na základě nepřetržitě vedené vojenské zpravodajské činnosti navrhuje BRS příslušná opatření paralyzující hrozby silami armády a další opatření spadající do rozhodování BRS. V souladu s rozhodnutím BRS realizuje obranná opatření, především mobilizační, velí vyčleněnému operačnímu uskupení pozemních vojsk a vzdušným silám, velitelství teritoria k zabezpečení obrany teritoria, řídí logistiku, zdravotní službu, velí zálohám a koordinuje vojenskou činnost s případnými spojenci. Pro ně zajišťuje stálou informaci o situaci, zabezpečuje manévr jejich sil na území státu, logistické a zdravotnické zabezpečení a jejich podporu při operaci.

PRINCIPY OBRANY, ŘÍZENÍ A VELENÍ PŘI OBRANĚ STÁTU

- schéma-

Příloha č.1

HMŮS a HMV musí zabezpečovat spolehlivou komunikaci se všemi řízenými prvky včetně mezinárodního propojení. HMŮS a HMV může být v místě mírové dislokace nebo na jiném, předem připraveném místě splňujícím požadavky pro jeho funkci.

Území státu je rozděleno podle charakteru operace a úkolů na **operační zónu** a **kommunikační zónu**.

V **operační zóně** velí **velitel operačního uskupení AČR** (velitel pozemního vojska) silám vyděleným mu generálním štábem pro plnění úkolů. V operační zóně jsou mu podřízeny i síly územní obrany, které jsou v ní dislokovány. Velení se uskutečňuje z polních míst velení.

Kommunikační zóna pokrývá ostatní část území státu. Silám, které jsou vyděleny pro jeho obranu a ochranu, velí **velitelství teritoria**. Velení se zpravidla uskutečňuje z místa umožňujícího využití vojenského komunikačního systému.

Operační uskupení představují síly vydělené rozhodnutím HMV pro plnění rozhodujícího úkolu – odvrácení agrese a odražení a zničení těchto sil v příhraničním sražení.

Do operačního uskupení pod velením velitele pozemních vojsk se vyděluje rozhodující část pozemních vojsk nutných k splnění úkolu, zpravidla až do hodnoty 2/3 až 3/4 celkové hodnoty. V první etapě to představují síly okamžité a rychlé reakce, které jsou v souladu s postupem zmobilizování a bojového stmelení hlavních sil doplňovány. Jejich letecká podpora je zabezpečována rozhodujícím úsilím vzdušných sil.

Charakteristickými etapami příhraničního sražení jsou ničení agresora na přístupech, aktivní vedení boje v příhraničním prostoru, zpravidla na širší, ne vždy souvislé frontě, ničení sil aktivní, dynamickou činností druhých sledů a záloh při využití pevně udržovaných klíčových prostorů s cílem zničení sil agresora, obnovení územní celistvosti a získání výhodných podmínek pro zabránění zasazení dalších sil k opakovanému úderu. Značný význam v této fázi má boj s jeho druhými sledy, letectvem a s místy velení.

V průběhu operace je operační uskupení zpravidla doplňováno zálohami HMV.

Velitel operačního uskupení využívá zvláštních pravomocí daných mu jako veliteli operační zóny k usměrňování režimu v zóně s cílem využít všech sil a prostředků k podpoře operačního úkolu a k zabezpečení ochrany obyvatelstva.

V **kommunikační zóně** velí vojenským silám vyčleněným pro jeho obranu **velitel teritoria** (velitel vojsk územní obrany). Síly určené pro plnění úkolu jsou zmobilizované jednotky a útvary územní obrany určené k ochraně důležitých objektů zabezpečujících funkci státu, ochranu a obranu obyvatel v jednotlivých regionech, které jsou současně i prostory jejich bojového použití. K řešení operativních úkolů přesahujících jejich bojové možnosti mohou být HMV do operační podřízenosti velitele teritoria přidělovány mobilní pohotovostní útvary, předurčené k rozsáhlejšímu taktickým úkolům stabilizace situace v komunikační zóně (zesílení obrany v příhraničním prostoru mimo operační zónu, likvidace sil agresora přesahujících možnosti územně rozmístěných sil apod.).

Velitel teritoria z funkce velitele vojsk územní obrany současně odpovídá za zmobilizování sil mobilizačními základnami v jeho podřízenosti, organizuje jejich bojové stmelení. Podle rozhodnutí HMV zabezpečuje jejich přesuny do prostorů stanovených HMV, kde provádí jejich předání do podřízenosti HMV nebo velitele operačního uskupení. Provedení manévru zabezpečuje vlastními prostředky vojsk územní obrany (ženijní útvary, silniční pořádkové útvary).

* Podle rozhodnutí HMV zajišťuje přesuny a manévry případných spojeneckých sil při jejich vstupu na území státu.

* Trvale zajišťuje velení svým podřízeným velitelstvím územní obrany.

Prostor v komunikační zóně je rozdělen na prostory odpovědnosti podřízených **velitelství územní obrany** (zahrnujících teritoria více okresů, v jejichž dispozici jsou samostatné pěší jednotky, jednotky teritoriální radiační sítě, strážní prapory, velitelská jednotka a příslušné **místní vojenské správy** s jednotkami předurčenými pro obranu důležitých objektů na území okresu).

Jedním z rozhodujících úkolů podmiňujících efektivnost obrany a ochrany v komunikační zóně je nepřetržitá koordinace činnosti sil územní obrany s **orgány státní správy**, na všech jejích úrovních řízená velitelem teritoria a uskutečňovaná velitelskými územní obrany a místními vojenskými správami. Jejich úkolem je zajistit funkčnost státní správy v příslušném regionu a sladit opatření státní správy, vojenských orgánů, bezpečnostních složek MV, útvarů vojsk civilní ochrany, komplexního záchranného systému a ostatních subjektů na příslušném teritoriu.

Velitelství vzdušných sil je prvkem operační sestavy AČR podřízeným HMV. Jeho úkolem je vedení vzdušného průzkumu, obrana vzdušného prostoru státu a operačního uskupení vojsk, letecká podpora operace a letecká přeprava ve prospěch operačního uskupení pro zásobování a odsuny.

HMV rozhoduje o vyčleněném úsilí velitelství vzdušných sil pro tyto jednotlivé úkoly. Rozhodující část bojového letectva je určena na podporu operačního uskupení, stejně tak jako mobilní protiletadlové raketové útvary.

K zabezpečení účinné podpory vojsk se vyděluje na velitelství operačního uskupení předem stanovené velitelské stanoviště vzdušných sil.

Radiotechnický průzkum je řízen centrálně.

Jedním z úkolů velitelství vzdušných sil je koordinovat úsilí spojeneckého letectva ve prospěch obrany vzdušného prostoru a podpory vojsk a zabezpečení případného zaujetí operačních letišť na území státu a jejich logistické zabezpečení. Důležitou úlohu při tom má Národní středisko řízení vzdušných sil jako operativní orgán.

Logistika je postavena před velmi složitými úkoly, jejichž účinná dělba je předpokladem schopnosti AČR plnit po delší období své úkoly.

Z hlediska účelu lze vytipovat tyto činnosti:

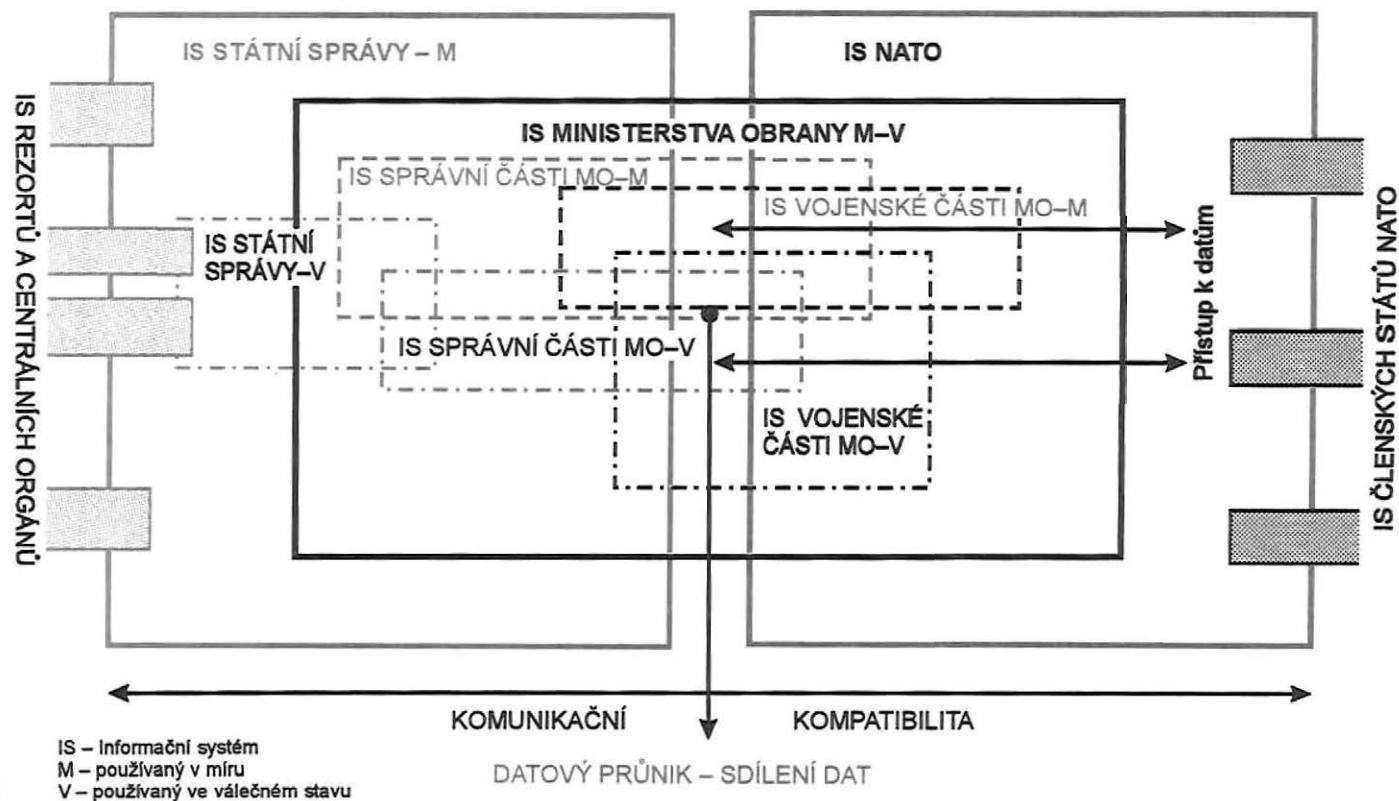
- logistické zabezpečení vojsk operačního uskupení a vzdušných sil,
- logistické zabezpečení vojsk územní obrany,
- logistická podpora spojeneckých vojsk plnících úkoly po příchodu na území státu,
- obnova a doplňování dalších zdrojů pro potřeby obranných sil v průběhu operace.

První tři úkoly spadají do pravomoci HMV, čtvrtý úkol je řízen z HMŘOS a představuje aktivaci kapacit válečného systému hospodářství a státních hmotných rezerv pro podporu vojsk.

Charakteru uvedených úkolů musí být přizpůsoben systém, jeho funkce, organizace a výkonné orgány zabezpečující plynulý a podle potřeb zásobování materiálem, odsuny, provoz a opravy techniky prostředky mobilních polních prvků, ale i systémem stacionárních vojenských zařízení a místních zdrojů.

Těžiště úsilí musí být zaměřeno na zabezpečení schopnosti vést boj operačním uskupením a vzdušnými silami.

SCHÉMA INFORMAČNÍCH SYSTÉMŮ A JEJICH VAZEB

Základní normativy spotřeby jsou určeny pro operaci HMŘOS a v závislosti na operačních a bojových úkolech rozhoduje HMV o jejich časové alokaci, o způsobech jejich přepravy a čerpání.

Realizačním článkem je **velitelství logistiky** se svými materiálovými základnami, zásobovacími prvky, opravami, evakuačními jednotkami a zabezpečovacími útvary.

Charakter logistického zabezpečení operačního uskupení a vzdušných sil se bude výrazně lišit od zabezpečení vojsk v komunikační zóně, ať již vojsk územní obrany nebo spojeneckých vojsk, která se mohou nacházet na území státu.

Zdravotnické zabezpečení v principu stojí před stejným systémovým problémem jako logistika. Zdravotnické zabezpečení diverzifikuje do tří oblastí. Maximálně mobilními prvky – zdravotnickými brigádami – posílit operační uskupení při vhodné kombinaci se stacionárními vojenskými a civilními zdravotnickými zařízeními s dostatečnou kapacitou odsunových prostředků a v komunikační zóně těžiště zdravotnického zabezpečení opřít o vydělená zařízení civilního sektoru a stálá vojenská zdravotnická zařízení.

* * *

Předpokladem racionální práce orgánů na všech úrovních řízení a velení je vybudování hierarchického, problémově orientovaného, kompatibilního **informačního systému schopného práce v reálném čase**. Takto rozsáhlý systém musí především definovat svou strukturu a obsah, systémová pravidla, technické zabezpečení schopné utajené komunikace. Základní schéma jeho komponent lze znázornit – viz **příloha č. 2**.

V principu při jeho tvorbě je nutno respektovat, aby jeho mírové používání plně odpovídalo i potřebám řízení a velení za stavu ohrožení a za válečného stavu a také, aby společně sdílenými daty usnadňovalo a urychlovalo procesy přijímání rozhodnutí a kontrolu jejich realizace. Lze proto jen doufat, že příprava těchto nákladných systémů již od samého počátku tento nezbytný atribut bude plně respektovat.

Základem technických prostředků zajišťujících komunikaci mezi místy řízení a velení budou pro budoucnost prostředky pracující s digitálním signálem a v počítačových sítích.

* * *

Pokusil jsem se načrtnout představu, jak je v nových podmínkách možné přistupovat k obraně státu z úrovně rezortu obrany. Snad se tím podaří zamyslet se nad celkovým pojetím, způsoby a formami činnosti jeho jednotlivých komponent. Myslím, že před námi všemi je dost teoretické i praktické práce, úvah, ale i střetů názorů. A to byl cíl tohoto článku.